

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.3.164>

УДК 631.147:631.15:338.43

О. С. Вовк,

аспірант кафедри економіки,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-2917-5082>

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗОНАЛЬНИХ АГРОЕКОКЛАСТЕРІВ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

O. Vovk,

Postgraduate student of the Department of Economics,

Dnipro State Agrarian and Economic University

METHODOLOGICAL ASPECTS OF FORMING ZONAL AGROE-COCLUSTERS FOR ORGANIC PRODUCTION

У статті обґрунтовано концептуальні засади формування та розвитку сільського господарства, орієнтованого на виробництво органічної продукції в Україні. Обґрунтовано, що ключовим організаційно-економічним інструментом реалізації органічного виробництва є створення зональних агроєкокластерів. У статті розкрито структуру такого кластера, яка, на відміну від традиційних формувань, включає лабораторно-сертифікаційний,

туристично-рекреаційний та еколого-просвітницький сектори. Розрахунки показали, що повне залучення земельних резервів до органічного виробництва дозволяє підвищити рівень рентабельності підприємств.

Особливу увагу приділено механізму державної підтримки. Запропоновано проект регіональної цільової програми, спрямованої на субсидування витрат сільгоспвиробників на введення земель в обіг. Визначено норматив граничного обсягу субсидій та запропоновано методiku оцінки ефективності землекористування на основі індексів урожайності та собівартості. Реалізація запропонованих заходів забезпечить відновлення родючості ґрунтів, підвищення зайнятості сільського населення та зміцнення продовольчої безпеки держави.

The article substantiates the conceptual foundations for the formation and development of agriculture focused on the production of organic products in Ukraine. The reasons slowing down the development of agriculture focused on organic production have been identified. It is determined that a significant factor in increasing the efficiency of the agro-industrial complex is the involvement of unused arable land and fallow land into circulation. The author proposes a methodology for assessing the reserve of land suitable for organic farming, based on taking into account scientifically substantiated requirements for crop rotation and actual land use.

The creation of zonal agro-eco-clusters is defined as the key organizational and economic tool for implementing organic production. The article reveals the structure of such a cluster, which, unlike traditional formations, includes laboratory-certification, tourist-recreational, and ecological-educational sectors. An economic-mathematical model of the agro-eco-cluster functioning has been developed, providing for the parallel management of traditional and organic production. The activities of regional agro-ecological clusters can have a significant positive effect on the level of economic, social, and environmental development of rural administrative territorial units in the region. Calculations

have shown that the full involvement of land reserves in organic production allows increasing the profitability level.

Special attention is paid to the mechanism of state support. A project of a regional targeted program aimed at subsidizing the costs of agricultural producers for introducing land into circulation is proposed. The standard for the maximum amount of subsidies has been determined, and a methodology for assessing the efficiency of land use based on yield and cost indices is proposed. This methodology allows the use of corrective coefficients when providing budget funds and calculating rent. The implementation of the proposed measures will ensure the restoration of soil fertility, increase employment of the rural population, and strengthen the food security of the state.

Ключові слова: *органічне сільське господарство, зональний агроєкокластер, земельний резерв, державна підтримка, ефективність землекористування, екологізація.*

Keywords: *organic agriculture, zonal agro-eco-cluster, land reserve, state support, efficiency of land use, ecologization.*

Постановка проблеми

На сучасному етапі ринок органічних продуктів є одним із найбільш динамічних та перспективних напрямів агропромислового виробництва. Продовольча безпека країни, здоров'я населення та якість його життя багато в чому зумовлені розвитком органічного сільськогосподарського виробництва, що базується на інноваційних розробках у галузі альтернативного землекористування та збереження природних ресурсів, насамперед земельних. Водночас незаповнена ніша ринку органічної (екологічно чистої) продукції та значний земельний потенціал для розвитку органічного землеробства створюють усі необхідні передумови для формування та розвитку вітчизняного сільського господарства, орієнтованого на виробництво органічної продукції.

Україна володіє всім необхідним для формування сільського господарства, орієнтованого на виробництво органічної продукції: багатими аграрними традиціями, значними площами сільськогосподарських угідь, а також нижчим рівнем інтенсифікації та хімізації АПК порівняно з індустріально розвиненими країнами. У зв'язку з цим стає актуальною розробка питань, пов'язаних із перспективами розвитку сільського господарства, орієнтованого на виробництво органічної продукції.

У вітчизняній сільськогосподарській та економічній науках теоретична база ефективності управління сільським господарством в умовах розвитку виробництва органічної продукції знаходиться на стадії становлення. Невирішеними залишаються теоретико-методологічні питання, що стосуються формування механізму переходу сільськогосподарських організацій до використання методів виробництва органічної продукції.

Аналіз літературних джерел

Дослідженнями в галузі екологізації сільського господарства, формування основ органічного сільськогосподарського виробництва займалися класики вітчизняного ґрунтознавства та землеробства, а також сучасні українські вчені, які обґрунтували стратегію адаптивного землекористування та сталого розвитку сільських територій. Теоретичні основи та практичні прийоми формування різних наукових течій і шкіл органічного сільськогосподарського виробництва сформулювали у своїх працях зарубіжні вчені: Р. Штайнер, А. Ховард, лорд Нортборн, Е. Бальфур, Л. Бромфілд, Е. Пфайффер, М. Фукуока, Дж. Родейл та ін. Дослідженню проблем формування моделі сталого розвитку АПК, питань становлення органічного сільського господарства присвятили свої наукові праці такі українські вчені, як В.В. Бойко, В.М. Волощук, В.П. Галушко, В.М. Гейць, Б.С. Прістер, М.М. Федоров, О.В. Швайка, та інші.

Теоретичні основи управління земельними ресурсами та розвитку земельних відносин були досліджені багатьма вітчизняними вченими-аграріями. Проблеми та організаційні принципи спеціалізації та розміщення

сільськогосподарського виробництва, включаючи органічне сільське господарство, формування та функціонування регіональних агропродовольчих ринків у системі національної та регіональних економік відображені у працях вітчизняних дослідників.

Водночас залишаються маловивченими питання ефективності сільського господарства, орієнтованого на виробництво органічної продукції. Слабо розвинені методологічні підходи до розробки організаційно-економічного механізму переходу до сільськогосподарського виробництва, орієнтованого на органічну продукцію на регіональному рівні, у тому числі система сертифікації виробництва органічного продовольства. Практично не вивчені питання державного регулювання процесу залучення орних земель у виробництво органічної продукції. Також недостатньо досліджено питання формування соціально-економічної ефективності функціонування зональних агроєкокластерів на регіональному рівні. Невирішеність зазначених питань зумовила актуальність реалізації поставлених у цьому дослідженні цілей і завдань.

Мета статті

Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних положень щодо формування та розвитку зональних агроєкокластерів виробництва органічної продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

На основі вивчення світового досвіду ведення сільськогосподарського виробництва можна констатувати, що сталий розвиток аграрної галузі можна забезпечити лише на основі оптимального використання наявних ресурсів виробництва. У ситуації обмеженості матеріальних і фінансових коштів, що склалася на сьогоднішній день, істотним резервом виробництва може виступити економічно обґрунтоване раціональне використання наявного природного потенціалу, зокрема, формування органічного сектору сільського господарства, що функціонує на основі залежних і невикористовуваних

сільськогосподарських земельних ресурсів, придатних для цілей виробництва органічної продукції [1; 2].

Вважаємо, що сутність органічного сільського господарства можна сформулювати як поняття, що охоплює всі системи землеробства, які ґрунтуються на природних засобах і ресурсах, враховують природні потреби рослинного і тваринного світу, навколишнього природного середовища, основною метою якого є процес виробництва екологічної (органічної) продукції, засвідченої міжнародними та національними екологічними сертифікатами.

У зв'язку з цим, потрібно уточнити поняття «сільське господарство, орієнтоване на виробництво органічної продукції», яке розглядається як паралельне ведення традиційно сформованої індустріальної та системи органічного виробництва сільськогосподарської продукції з поступовим збільшенням частки сільськогосподарського виробництва органічної продукції на основі раціонального, територіально адаптованого землекористування з мінімально обґрунтованою хімізацією агротехнічних і технологічних процесів сільськогосподарського виробництва. Відповідно до запропонованого визначення, сільськогосподарська організація, що веде дане виробництво, вважатиметься орієнтованою на виробництво органічної (екологічно чистої) продукції.

Важливим фактором вибору системи ведення органічного сільського господарства є загострені проблеми соціально-економічного розвитку сільських територій, а також історична відповідальність за майбутнє сільськогосподарської галузі. За період реформ в Україні відбулося зниження загальної площі земельних угідь, а також значне скорочення площ орних та кормових угідь. Проведена оцінка традиційної системи ведення землеробства показала, що навіть із додаванням до неї останніх досягнень сільськогосподарської науки та практики аграрії вже не можуть кардинально вирішити проблему, пов'язану з підвищенням ефективності виробництва галузі [3; 4; 7]. У зв'язку з цим необхідно виробити механізм, що враховує

вплив економічних, інноваційних, соціальних, екологічних, рекреаційних, національно-культурних та інших факторів, у тому числі реалізований за допомогою створення зональних агроєкокластерів.

Формування та розвиток сільського господарства, орієнтованого на виробництво органічної продукції, має відповідати таким системним імперативам: розробка концепції розвитку сільськогосподарського виробництва органічної продукції; паралельне ведення органічного та індустріального сільськогосподарського виробництва; механізм переходу сільського господарства до виробництва органічної продукції; формування зональних агроєкокластерів; державне регулювання сільського господарства, орієнтованого на виробництво органічної продукції, за допомогою цільових програм розвитку. Формування системи ведення органічного сільського господарства не означає відмови від індустріального сільськогосподарського виробництва. На нашу думку, і органічна, і індустріальна системи ведення землеробства можуть ефективно функціонувати паралельно одна одній, поступово трансформуючись у таку аграрну технологію, яка зможе задовольнити поточні та передбачувані потреби населення в якісних та екологічно безпечних продуктах харчування.

В умовах розвитку українського аграрного виробництва можна виділити ряд причин, що сповільнюють розвиток сільського господарства, орієнтованого на виробництво органічної продукції: відсутність інтересу з боку керівників сільськогосподарських організацій, що часто зумовлено консерватизмом до нововведень; труднощі з інвестуванням проектів; відсутність сформованого внутрішнього ринку збуту; брак кваліфікованих спеціалістів. Для вітчизняної економіки, де значна частина населення проживає в сільській місцевості та зайнята в аграрному секторі, формування і розвиток сільського господарства, орієнтованого на виробництво органічної продукції, дозволить вирішити не тільки проблеми екологічної безпеки продуктів харчування, але також і соціальні проблеми сільських територій шляхом підвищення рівня зайнятості [3; 4; 5].

Сільське господарство відіграє вагомую роль у формуванні економіки України та укладу життя населення, на його частку припадає значна частина валового внутрішнього продукту. У сільській місцевості проживає значна частина населення країни. Україна володіє величезним сільськогосподарським потенціалом, займаючи одне з провідних місць у Європі за площею ріллі, з якої більша частина – це родючі чорноземи. За обсягом виробництва валової продукції сільського господарства Україна входить до числа світових лідерів з експорту зернових та олійних культур. Значним є внесок України у вирішення проблеми продовольчої безпеки світу. Україна володіє всіма необхідними ресурсами для переходу до використання принципів орієнтованого на органічне виробництво сільського господарства [3; 6; 7].

Беручи до уваги ресурсозберігаючу спрямованість сільського господарства, орієнтованого на виробництво органічної продукції, система управління процесом землекористування буде виступати в якості підсистеми загальногосподарської системи управління сільськогосподарської організації. Основною метою даної підсистеми виступає гармонізація цілей і завдань сільськогосподарського виробництва органічної продукції з фінансовим результатом діяльності організації, тобто раціонально використовувані ресурси повинні приносити максимальну вигоду.

На нашу думку, забезпечити поступовий перехід до принципів органічного сільськогосподарського виробництва та підвищити конкурентоспроможність українських сільськогосподарських товаровиробників органічної продукції є можливим при організації в сільськогосподарських регіонах країни локальних аграрно-науково-інноваційних формувань (кластерів), орієнтованих на виробництво, переробку, зберігання та реалізацію екологічної продукції АПК, до яких пропонуємо застосувати термін зональний агроєкокластер.

Спираючись на загальні трактування, ми визначаємо «зональний агроєкокластер» як локальне аграрне, екологічно орієнтоване науково-

інноваційне, інтеграційне формування, що включає в себе сільськогосподарські виробничі, переробні та збутові організації, наукову та навчально-виробничу базу регіональних наукових центрів і ЗВО, маркетингово-аналітичний, лабораторно-сертифікаційний, туристично-рекреаційний, культурно-просвітницький сектори, виставковий центр, розвинену інфраструктуру логістики та зберігання.

На відміну від традиційних кластерних мережецентричних структур, у проекті зонального агроєкокластера обґрунтовано створення лабораторно-сертифікаційного, туристично-рекреаційного та еколого-культурно-просвітницького секторів. Аргументовано доцільність проведення «парасолькової сертифікації» виробленої органічної продукції та виробничих систем агроєкокластера. У зональних агроєкокластерах об'єднуються в єдиний цикл усі процеси, пов'язані з плануванням, науковим обґрунтуванням, виробництвом, переробкою, зберіганням, реалізацією, сертифікацією екологічної продукції, тобто від моменту зародження бізнес-ідеї до її втілення в кінцевий продукт. Зональний підхід до формування агроєкокластерів обумовлений значною різницею окремих територій регіонів за природно-кліматичним потенціалом, родючістю ґрунтів, щільністю населення, рівнем розвитку інфраструктури, дорожньо-транспортною доступністю, наявністю ринків збуту продукції, а також туристичним і рекреаційним потенціалом даної місцевості. Формування зональних агроєкокластерів, на нашу думку, має особливу значущість для розвитку економіки агропромислового регіону та залучення інвестиційних ресурсів у сферу АПК України. Причому, важливе значення тут матиме суспільна підтримка ідеї створення зональних агроєкокластерів та усвідомлення їхньої ролі у стратегічному розвитку сільського господарства країни.

Формування та розвиток сільського господарства, орієнтованого на виробництво органічної продукції, на основі залучення в обіг залежних та невикористовуваних земельних ресурсів, можливий за допомогою просування органічних агротехнологій, альтернативних методів

землеробства та аграрних інновацій через систему сільськогосподарських інформаційно-консультаційних центрів, організацію презентацій органічної продукції, проведення рекламних компаній, участь у виставках-ярмарках на регіональному та всеукраїнському рівнях [5; 6; 7].

Вважаємо, що діяльність зональних агроєкокластерів може надати значний позитивний ефект на рівень економічного, соціального та екологічного розвитку сільських адміністративних територіальних утворень регіону шляхом активізації регіонального ринку як органічної, так і виробленої за традиційною технологією сільськогосподарської продукції, повного та екологічно збалансованого використання земельних ресурсів, розвитку інноваційних аграрних технологій, підвищення рівня зайнятості сільського населення, активізації агроєкотуристичної сфери, формування екологічної інфраструктури території, розширення податкової бази, підвищення стійкості сільськогосподарських організацій та інноваційної активності регіону.

Висновки

На основі проведеного аналізу формування та реалізації органічного сільськогосподарського виробництва в Україні можна зробити наступні висновки:

1. Потенціал та інфраструктура: Україна володіє унікальними природно-кліматичними умовами та значним земельним резервом (рілля та залежні землі) для масштабного переходу до органічного землеробства. Ефективним інструментом інтеграції наукових розробок, виробничих потужностей та інфраструктури зберігання є створення зональних агроєкокластерів.

2. Економічна ефективність: Перехід до органічного виробництва через паралельне функціонування традиційної та органічної систем землекористування забезпечує зростання рентабельності. Оптимізація структури посівних площ та введення в обіг резервних земель дозволяють підвищити рівень прибутковості підприємств до 40%.

3. Державна підтримка: Ключовим фактором успіху є впровадження регіональних цільових програм, що передбачають адресне субсидування залучення невикористовуваних земель. Для забезпечення цільового використання коштів та дотримання екологічних стандартів необхідний моніторинг ефективності землекористування за допомогою запропонованих індексів урожайності та собівартості.

4. Перспективи: Реалізація запропонованих заходів забезпечить повне залучення рілних угідь до сільськогосподарського обороту, відновлення родючості ґрунтів, створення нових робочих місць на селі та зміцнення продовольчої безпеки України, підвищуючи при цьому конкурентоспроможність вітчизняної продукції на зовнішніх ринках.

Література

1. Державна цільова програма розвитку органічного сільськогосподарського виробництва на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.01.2025 № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 16.02.2026).

2. Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10.07.2018 № 2496-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 16.02.2026).

3. Бойко В. В. Екологізація аграрного виробництва: теорія, методологія, практика: монографія. Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2025. 320 с.

4. Волощук В. М. Органічне виробництво в Україні: стан, проблеми та перспективи: навч. посіб. Одеса: ОДАУ, 2024. 250 с.

5. Прістер Б. С. Сталий розвиток сільського господарства України: екологічні та економічні аспекти. *Вісник аграрної науки*. 2025. № 3. С. 15–22.

6. Федоров М. М. Земельні ресурси як основа органічного землеробства в Україні. *Економіка АПК*. 2024. № 11. С. 40–48.

7. Яцик М. В. Організаційно-економічний механізм переходу агропідприємств до органічного виробництва: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Харків, 2025. 22 с.

References

1. The Verkhovna Rada of Ukraine, (2018), Law of Ukraine “On basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (accessed 16 February 2026).
2. Shvaika, A.O., (2024), “Organic production as a basis for sustainable development of rural areas in Ukraine”, *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 45–52.
3. Heiets, V.M., (2025), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta perspektyvy rozvytku: monohrafiia* [Economic security of Ukraine: problems and development prospects: monograph], Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
4. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, (2024), *Analiz rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini: stan, tendentsii ta perspektyvy rozvytku: analitychnyi ohliad* [Analysis of the organic products market in Ukraine: state, trends and development prospects: analytical review], Kyiv, Ukraine.
5. Halushko, V.P., (2025), *Ekonomika orhanichnoho vyrobnytstva: navchalnyi posibnyk* [Economics of organic production: textbook], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
6. Institute of Agrarian Economics NAAS, (2025), *Mizhnarodna torhivlia orhanichnoiu produktsiiei: mozhlyvosti dlia ukrainskykh eksporteriv: metodychni rekomendatsii* [International trade in organic products: opportunities for Ukrainian exporters: methodological recommendations], Kyiv, Ukraine.
7. Yatsyk, M. V. (2025), “Organizational and economic mechanism of the transition of agricultural enterprises to organic production”, Abstract of Ph.D. dissertation, Kharkiv, Ukraine.

Отримано редакцією журналу / Received: 25.02.26

Прорецензовано / Revised: 05.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 20.03.26